

Sextioåttan. En utbildningssociologisk studie av den svenska studentrevoltens sociala förutsättningar och effekter på kulturens fält

Forskningsplan 2008-04-21

Donald Broady och Mikael Börjesson
Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (SEC)
Institutionen för utbildning, kultur och medier, Uppsala universitet
donald.broadly@edu.uu.se, mikael.borjesson@edu.uu.se
www.skeptron.uu.se/broadly/sec/

Sammanfattning

Under rubriken 68 brukar man sammanföra radikala strömningar i samhällsdebatten, kulturlivet och politiken vilkas fulla genomslag inträffade ett stycke in i 1970-talet. Inom projektet utforskas sambanden mellan studenttillvaron vid universitetet åren kring 1968 samt transformationerna under 1970-talet av kulturella fält för litteratur, konst och vetenskap samt av utbildningsdebatten.

En första delstudie ägnas åt mönster i rekryteringen av studenter särskilt åren 1965-1972 samt undersökningar av vissa inslag – seminarier, manifestationer, studentteatrar – i studenternas tillvaro i Uppsala, Lund och Stockholm. En andra delstudie handlar om de kulturella fältens omvandling, med tonvikt vid litteraturens och konstens fält samt universitetsämnena sociologi, pedagogik, litteraturhistoria, konsthistoria, historia jämte konstutbildningar och universitetsförlagd lärarutbildning. I den tredje delstudien analyseras sambanden mellan å ena sidan individers och gruppernas banor genom universitetssystemet åren kring 1968 och å andra sidan den följande omdaning av de kulturella fälten, universitetsvärlden och utbildningsdebatten.

Med prosopografiska (kollektivbiografiska) metoder spåras mönster i den så kallade 68-generationens egenskaper och tillgångar, såsom kulturellt, ekonomiskt och socialt kapital. Utifrån arkivstudier och intervjuer undersöks områden i kulturlivet, den vetenskapliga världen och utbildningsväsendet som denna generation under 1970-talet bidrog till att stöpa om.

Innehåll

En hypotes ...	1
... som behöver prövas	2
Forskningsfrågor och periodisering	2
Metoder och material	2
Prosopografi	2
Statistiska material över studenter och svensk befolkning	3
Geometrisk dataanalys	3
Delstudier	3
Delstudie I. Studenterna, studierna och sidoaktiviteterna	3
I.a Demografiska förändringar inom utbildningssystemet	3
I.b Studenter vid de fria fakulteterna och inom konstnärlig utbildning	4
I.c Prosopografiska studier av motkulturer bland studenterna	4
Delstudie II. Kulturens fält i radikal omstöpning?	5
II.a Expansion av yrkesgrupperingar inom utbildningssystemet, akademien och kulturens fält	5
II.b Fem ämnen i det akademiska fältet och konstutbildningarna. Struktur och förändring	5
II.c Konstfältet och litteraturens fält åren 1960, 1970 och 1980	5
II.d Fallstudier av avantgardistiska och radikala miljöer i tre fält: akademien, konsten och litteraturen	6
Delstudie III. Relationerna mellan den radikala studentmiljön och de kulturella fälten – studier av inträdet i och omvandlingen av kulturella fält	6
III.a Utbud och efterfrågan. Utbildning och arbetsmarknad. 1960-1980	6
III.b Studenter, pretendenter och krönta	7
III.c Platsens betydelse	7
Utbildningsvetenskaplig relevans [...]	7
Forskningsmiljö [...]	7

En hypotes ...

Det finns gott om myter och löst underbyggda uppfattningar om de radikala strömningar vid universiteten och i samhällsdebatten och kulturlivet som brukar sammanföras under rubriken "68" men vilkas fulla genomslag inte inträffade förrän under första hälften av 1970-talet. Mer systematiska empiriska studier är sällsynta, inte bara på svensk botten.¹ Visserligen är vissa avgränsade områden utforskade² men samlade studier är fåtaliga och utbildningssociologiska aspekter har sällan tillmätts den betydelse de enligt vår mening förtjänar.

Det här föreslagna projektet tar sin utgångspunkt i hypotesen att "68" i hög grad betingades av en demografisk katastrof. 1960-talets utbyggnad av den högre utbildningen var exceptionell. Antalet nyinskrivna studenter ökade från 10 000 läsåret 1962/63 till 29 600 sex år senare.³ Därmed formades en generation studenter till att sikta in sig mot positioner på arbetsmarknaden och i det sociala livet som inte räckte till för dem. Med en fil.kand-examen och tre betyg i litteraturhistoria kunde man inte ens längre räkna med att bli adjunkt i landsorten. Studenternas habitus drev dem att söka sig till – och uppfinna – nya områden: nya slag av litteratur, konst, teater, politiska engagemang, tidskrifter, allehanda livsstilsexperiment och TV2, listan kunde göras lång. Sålunda strömmade de in i och bidrog till att stöpa om fälten för kulturell produktion där de hävdade sin hemortsrätt utan att ha presterat det investeringsarbete – klassikerläsningen, hundåren som frilansare, sommarvikariaterna på kulturredaktionerna, scenskolan, lärlingstillvaro på universitetet under en professors beskydd – vilket tidigare avkrävts dem som sökte inträde och erkännande på kulturens fält. Alltsammans störde fältens kraftlinjer och skapade spänningar som kom att bestå länge.⁴

¹ Vi avstår här från att göra en forskningsöversikt eftersom tidigare svenska utbildningssociologiska studier liknande den här föreslagna saknas. Dock finns relevant litteratur, i synnerhet arbeten av Pierre Bourdieu och medarbetare och efterföljare, varav några verk nämns nedan. Rörande fenomenet 68 i Sverige föreligger exempelvis Ulf Bjereld & Marie Demker, *I Vattumannens tid? En bok om 1968 års auktoritetsuppror och dess betydelse i dag*, Hjalmarson & Högberg, Stockholm 2005; Tomas Forser & Ingvar Johansson, "Vänsterns år", pp. 74-100 i Peder Aléx & Jonny Hjelm (red.), *Efter arbetet*, Studentlitteratur, Lund 2001; Anne Hedén, "Kulturrevolution på export. Bilden av Kina och den svenska vänstern", pp. 275-289 i *Historieforskning på nya vägar*, 2006; Sverker Jonsson, *Bland gnetar och rödhättor. Den socialistiska vänsterns press 1965-2000*, NORDICOM-Sverige, Göteborg 2002; Sven-Olof Josefsson, *Året var 1968. Universitetskris och studentrevolt i Stockholm och Lund*, Historiska institutionen, Göteborgs universitet, Göteborg 1996; Kim Salomon & Göran Blomqvist (red.), *Det röda Lund*, Historiska media, Lund 1998; Gunilla Thorgren, *Grupp 8 & jag*, Norstedts, Stockholm 2003; Daan Vandenhoute, *Om inträdet i världen. Lyrikdebutanterna i 1970-talets svenska litterära fält*, Gidlunds, Hedemora 2004; Kjell Östberg, *1968 när allting var i rörelse. Sextiotalsradikaliseringen och de sociala rörelserna*, Prisma/Samtidshistoriska institutet vid Södertörns högskola, Stockholm 2002.

² Ett av de mest utforskade områdena under perioden är litteraturen, dock nästan uteslutande med enskilda författarskap som föremål. Litteraturvetenskapliga studier utifrån ett mer övergripande perspektiv är sällsynta. Ett par undantag är Beata Agrell, *Romanen som forskningsresa, forskningsresan som roman. Om litterära återbruk och konventionskritik i 1960-talets nya svenska prosa*, Daidalos, Göteborg 1993 och Peter Hansen, *Romanen och verklighetsproblemet. Studier i några svenska sextiotalsromaner*, Symposium, Eslöv 1996, men de behandlar periodens romankonst utifrån ett internt, textcentrat perspektiv. Detsamma gäller för ett par arbeten om lyriken: Jesper Olsson, *Alfabets betets användning. Konkret poesi och poetisk artefaktion i svenskt 1960-tal*, Institutionen för litteraturhistoria och idéhistoria, Stockholms universitet, Stockholm 2005; Lena Malmberg, *Från Orfeus till Eurydike. En rörelse i samtida svensk lyrik*, Ellerström, Lund 2000. Från senare år finns dock några studier om delproblem utifrån övergripande litteratursociologiska frågeställningar: Annika Olsson, *Att ge den andra sidan röst. Rapportboken i Sverige 1960-1980*, Uppsala 2002; Daan Vandenhoute, *op.cit.*; Ann Steiner, *I litteraturens mittfärd. Månadens bok och svensk bokmarknad under 1970-talet*, Makadam, Göteborg 2006; Åsa Warnqvist, *Utgivningen av diktsamlingar i Sverige 1976-1995*, Ellerström, Lund 2007. Bland internationella studier av särskilt intresse för projektet utifrån teoretiska och metodologiska perspektiv är Niilo Kauppi, *Tel Quel. La constitution sociale d'une avant-garde*, Finnish Society of Sciences and Letters, Helsinki 1990 och Boris Gobille, "Les mobilisations de l'avant-garde littéraire française en mai 1968. Capital politique, capital littéraire et conjoncture de crise", pp. 30-53 i *Actes de la recherche en sciences sociales*, nr 158, 2005, och i synnerhet Gisèle Sapiro, *La guerre des écrivains 1940-1953*, Fayard, Paris 1999.

³ SOU 1973:2, *Högskolan. Betänkande av 1968 års utbildningsutredning*, Stockholm, p. 84.

⁴ Denna empiriskt föga underbyggda hypotes formulerades i en uppsats 1984 (Donald Broady, *Inträdet. Om litteraturkritik som intellektuellt fält*, Arbetsmaterial från Forskningsgruppen för läroplansteori och kulturreproduktion, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm) som i reviderad version med Mikael Palme som medförfattare publicerades i *Ord&Bild*, nr 4 1991, pp. 89-99 och nr 1 1992, pp. 113-126, samt i antologin *Kulturens fält* (red. Donald Broady), Daidalos, Göteborg 1998, pp. 173-215. Inspirationen var hämtad framför allt från analyserna i Pierre Bourdieu & Jean-Claude Passeron, *Les héritiers. Les étudiants et la culture*, Minuit, Paris 1964 och Pierre Bourdieu, Jean-Claude Passeron & Michel Eliard, *Les étudiants et leurs études*, Cahiers du Centre de sociologie européenne, Sociologie de l'éducation I, Mouton, Paris/La Haye 1964. Det är värt att notera att dessa franska analyser genomförda under 1960-talets första hälft på sätt och vis förutspådde 1968 års händelser som effekter av en expanderande studentpopulation vid universitetens fria fakulteter. De sociala villkoren för studentrevolten 1968 i Paris blev sedermera ett huvudteam i Bourdieus stora analys av sin egen värld, se *Homo academicus*, Minuit, Paris 1984.

... som behöver prövas

Denna hypotes om en demografisk katastrof och dess återverkningar på utbildningssystemet och på individers och sociala gruppers utbildningsstrategier och framtidsorientering, med åtföljande effekter på fälten där studenterna senare blev yrkesverksamma, behöver utvecklas och prövas. Att det inte i alla avseenden är rättvisande att tolka "68" som medelklassens strategi inför hotet om social deklassering framgick av Daan Vandenhautes avhandling från 2002 (bokutgåva 2004)⁵ som visade att tidens "stencilpoeter" påfallande ofta hade blygsamt socialt ursprung, till skillnad från t.ex. kritikerna vilka dessutom oftare var kvinnor. Det föreslagna projektet skall med hjälp av dataregister samt matriser ge jämförelsevis precisa besked om rekryteringen till olika utbildningar och i någon mån yrkesområden.

Vidare, för att undvika att forskningen kortsluts så att man inte hittar annat än det man letar efter, krävs studier så att säga från andra hållet, av de kulturella fälten i sig. Transformeringsen av dessa kan självfallet inte förklaras enbart av inflödet av nya pretender.

Därför måste vi närma oss projektets problematik från två håll, genom undersökningar av dels studenterna och deras tillgångar och investeringar i studiemiljön, dels betingelserna för inträde i och polariteter och värdehierarkier inom de kulturella fält dit de söker sig.

Forskningsfrågor och periodisering

Huvudfrågan är vilka effekter den högre utbildningens expansion och studenternas radikaliserings fick inom de kulturella fälten (litteraturens, konstens och vetenskapens) och för utbildningsdebatten.

För att åstadkomma intressanta och inte alltför självklara svar på den frågan behöver vi besvara ett antal andra frågor: Vad kännetecknade de studenter som rekryterades till skilda utbildningar, vad hade de i bagaget och vad tillägnade de sig under studentåren? Vilka var villkoren för deras inträde i de kulturella fälten och vad åstadkom de där? I vad mån och på vad sätt skapade de nya slag av positioner eller nya icke tidigare existerande subfält?

Projektet genomförs i form av tre sammanlänkade delstudier varav den första avser universitetsskivningen under perioden 1960-1970, vilken preliminärt kan betraktas som en *formeringsfas*. Den andra delstudien fokuserar på de kulturella fälten under den följande *omvandlingsfasen* som, lika preliminärt, kan anses spänna över åren 1970-1982 (grovt sagt: från vänsterradikalismens fulla genomslag i universitetsskivningen fram till poststrukturalismens etablering; en period som i de svenska intellektuella historia kan betraktas som "det långa sjuttioåret"). Den tredje delstudien är en syntes med syftet att fastställa samband mellan förändringar i å ena sidan utbildningssystemet, studentrekrytering och studentmiljöerna, å andra sidan de kulturella fälten inklusive några av de vetenskapliga delfälten.

Metoder och material

Prosopografi

Metodiskt kommer prosopografiska (eller om man så vill: kollektivbiografiska) tillvägagångssätt att vara centrala, dvs. insamlande av samma slags upplysningar om ett antal människor som har något intressant gemensamt, varefter man med tekniker som oftast tillhör familjen "geometrisk dataanalys" (se nedan) försöker spåra polariteter, hierarkier och andra relationer mellan de skilda slag av egenskaper eller tillgångar som de besitter.⁶ Därmed kommer de här skisserade studierna att dra fördel av en pågående intensiv forskningsmetodisk utveckling. Här bör nämnas den internationella workshop "Exploring New Methods for Prosopography in The Humanities and the Social Sciences" som SEC anordnade 2007 med stöd av European Science Foundation och Riksbankens Jubileumsfond och som samlade framstående prosopografispecialister inom skilda humanistiska och

⁵ *Op.cit.*

⁶ Jfr Donald Broady, "French prosopography. Definition and suggested readings", *Poetics*, 5-6, 2002.

samhällsvetenskapliga discipliner från många olika europeiska länder. SEC har sedan länge haft nära samarbete med de viktigaste franska och brittiska forskningsmiljöerna.

De prosopografiska databaserna byggs upp utifrån arkivmaterial, biografiska verk, memoarer, annan litteratur, enkäter och intervjuer. SEC förfogar redan över två stora prosopografiska databaser – en över samtliga elever vid Kungl. Konsthögskolan i Stockholm, 1939-1986, och en över samtliga konstnärer som innehaft centrala positioner i Stockholms konstfält, 1945-2007 – som kan användas i projektets analyser. En databas över författare, för åren 1960, 1970 och 1980, kommer att byggas upp. Därtill kommer ett antal databaser över studenter, 1960-1970, och lärare och forskare, 1970-1980, inom ett antal ämnen och utbildningar att skapas i projektet.

Statistiska material över studenter och svensk befolkning

Sedan 2006 disponerar SEC över från SCB:s beställda individbaserade och avidentifierade datamaterial, bl.a. över samtliga studenter i svensk högskola 1977-2005, studenter med studiemedel för studier utomlands 1991-2005, avgångselever från grund- och gymnasieskolan 1988-2005 samt över all personal i skola och högskola 1984-2005. I materialet ingår även uppgifter om hela den svenska befolkningen i Folk- och bostadsräkningarna (FoB) 1960-1990 och från Longitudinell Integrationsdatabas för Sjukförsäkrings- och Arbetsmarknadsstudier (LISA) 1990-2005. I det här föreslagna projektet är det framför allt uppgifter från Folk- och bostadsräkningarna som kommer att användas. I synnerhet uppgifter om yrke, näringsgren, sektor, utbildning, inkomst och boende kommer att vara användbara i projektets analyser. Ett register som SEC inte har tillgång till är examinerade från högskolor och universitet 1962-1977, men vi avser inom projektet undersöka möjligheterna att komplettera våra data med detta register.

Geometrisk dataanalys

I samtliga tre delstudier ingår geometrisk dataanalys som en central statistisk metod. Geometrisk dataanalys består enligt matematikerna Brigitte Le Roux och Henry Rouanets definition ”in modeling data sets as clouds of points in multidimensional Euclidean spaces, and in basing the interpretation of data on the clouds of points”.⁷ De metoder som framför allt kommer att användas är multipel korrespondensanalys, som lämpar sig väl för analyser av prosopografiska databaser och stora datamaterial, samt euklidisk klassificering, som ordnar individerna i grupper med utgångspunkt i korrespondensanalysens resultat.

Delstudier

Delstudie I. Studenterna, studierna och sidoaktiviteterna

Denna delstudie ägnas åt olika aspekter av den utbildningsexpansion som skedde under slutet av 1960-talet och de studiemiljöer som växte sig starka i expansionens kölvatten. Översiktliga studier kombineras med fallstudier.

I.a Demografiska förändringar inom utbildningssystemet

Den första studien består av en demografisk översikt av den totala populationen studenter, deras sociala ursprung och val av studier, och sträcker sig över perioden 1960-1980 med fokus på formeringsfasen 1960-1970. Vi vill härmed beskriva utbildningssystemets expansion utifrån enskilda ämnens, utbildningars och lärosätens studentantal. Vilka ämnen och utbildningar ökade mest? Finns det utbildningar som inte expanderade? Hur var studentantalen relaterade till antagningskriterier och vilka möjligheter hade utbildningarna att styra antagningen? Var i landet var tillväxten av studenter störst? För att få en förståelse för rekryteringen till den högre utbildningen bör också underliggande

⁷ Standardverket om geometrisk dataanalys är Brigitte Le Roux & Henry Rouanet, *Geometric Data Analysis. From Correspondence Analysis to Structured Data Analysis*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 2004, p. ix.

utbildningsnivåer, framför allt den sekundära utbildningens struktur och omfattning analyseras. Vi kommer främst att göra bruk av SCB:s datamaterial, statistiska årsböcker och lärosätenas egna översiktliga sammanställningar.

I.b Studenter vid de fria fakulteterna och inom konstnärlig utbildning

De förundersökningar vi gjort kring studentrekryteringen pekar på att det är svårt att utifrån de publikationer som finns tillgängliga ställa frågor som går bortom rena numerärer och könsfördelningar, och studera sådant som sociala, meritokratiska och geografiska aspekter av rekryteringen. Därför kommer vi att studera ett antal ämnen (sociologi, pedagogik, historia, konsthistoria och litteraturhistoria vid universiteten i Uppsala, Lund och Stockholm), och utbildningar (konstnärliga utbildningar vid Kungl. Konsthögskolan, Konstfack och Valand samt lärarutbildningarna vid de ovan nämna universiteten) och upprätta prosopografiska databaser över de studenter som läste dessa ämnen och utbildningar.⁸ Förutom de uppgifter som finns tillgängliga i universitetens arkiv (såsom matriklar, liggare, studentkataloger, fakulteternas protokoll och handlingar)⁹ kommer vi för en delmängd av populationen att även komplettera materialet med uppgifter från folkbokföringsmaterial, etc. för att på så sätt fånga studenternas sociala ursprung.¹⁰

Det finns flera motiv för att välja de utbildningar vi gör. Sociologi är ett av de ämnen som expanderar mest under perioden och ett ämne som dessutom vanligen förknippas med radikaliserings av universitetet. Pedagogiken och lärarutbildningarnas universitetsförlagda delar motiveras med att debatten om och kritiken mot utbildningssystemet sannolikt var mycket stark här. Historia är ett av de ämnen som omstöptes under perioden.¹¹ Litteraturhistoria, konsthistoria och konstnärliga utbildningar har valts för att vi i projektet intresserar oss för inträden i litteraturens och konstens fält och vi därmed kan undersöka kopplingarna mellan akademiska studier, konstnärliga utbildningar och kulturella fält under de omvälvande åren runt 1968.

I.c Prosopografiska studier av motkulturer bland studenterna

En av projektets utgångspunkter är att mycket av den formerande verksamheten i studentmiljöerna skedde utanför utbildningssammanhangen. Det blir således av stor vikt att beakta studentrevoltens aktörers "sidoverksamheter", som för många sannolikt var den huvudsakliga aktiviteten. Vi avser här att med prosopografisk metod undersöka de individer som var engagerade i vissa studentteatrar, kulturföreningar, kritiska seminarier, aktivistgrupper, etc. och det är de medverkandes symboliska, utbildningsmässiga och sociala tillgångar, samt deras banor som är av intresse. Särskild vikt läggs dessutom vid studentpolitiska engagemang främst kring utbildningsfrågor, främst studenternas kritik av reformerna PUKAS och UKAS som var av stor vikt för mobiliseringen. Krav på förändrade undervisningsmetoder och litteraturlistor var legio. Undersökningen koncentreras till åren 1965-1975 och återigen är det Stockholm, Uppsala och Lund som fokuseras. Källäget är besvärligt och valet av föreningar, sammanslutningar, aktiviteter att undersöka måste till viss del styras av möjligheter att få fram material. Förutom arkivstudier kommer ett flertal intervjuer att genomföras.

⁸ Vi befinner oss i den lyckliga situationen att det inom det pågående projektet *Konsten att hyckas som konstnär* har byggts upp en databas över elever vid Kungl. Konsthögskolan i Stockholm, se vidare not 10 nedan.

⁹ Vi har gjort förfrågningar om arkivsituationen vid universiteten i Stockholm och Uppsala och kan konstatera att det för vår undersökningsperiod finns god tillgång till källor. I Uppsala finns exempelvis protokoll för fakulteten och utbildningsnämnder, matriklar och liggare, inkomna och utgående handlingar, dagböcker, mm. Se vidare, <http://www.uu.se/uua/>.

¹⁰ Vi kommer att nyttja den modell för datainsamling av studentmaterial som vi tagit fram inom projektet *Konsten att hyckas som konstnär*, där en databas över alla elever på Kungl. Konsthögskolan i Stockholm åren 1939-1986, totalt 1 179 individer, skapats. Se vidare Mikael Börjesson, Martin Gustavsson, Raoul Galli, Andreas Melldahl & Christina G. Wistman, "En prosopografisk studie över konsthögskoleelever och konstnärer 1939-2005" pp. 18-45 i *Praktiske Grunde. Tidskrift för kultur- og samfundsvidenskab*, nr 1 2008.

¹¹ Under mellankrigstiden och efterkrigstiden började historievetenskapen omorienteras. Det skedde under influenser från samhällsvetenskapen, särskilt sociologin, och i kritik mot tidigare nationellt centrerad politisk historia. Förändringen fortgick under 1960- och 70-talen då den historiematerialistiska teoribildningen spelade en betydelsefull roll för förändringen av historieämnet. Stellan Dahlgren & Anders Florén, *Fråga det förflutna – en introduktion till modern historieforskning*, Studentlitteratur, Lund 1996, pp. 57-61.

Delstudie II. Kulturens fält i radikal omstöpning?

Den andra delstudien behandlar kulturella fälts omvandling. Här läggs tonvikten vid litteraturens och konstens fält samt universitetsämnena sociologi, litteraturhistoria, konsthistoria, historia och pedagogik jämte den universitetsförlagda lärarutbildningen och konstutbildningar. Fältstudierna fördjupas slutligen med fallstudier av intressanta grupperingar och positioner inom de nämnda fälten och ämnena.

II.a Expansion av yrkesgrupperingar inom utbildningssystemet, akademien och kulturens fält

Utifrån de avidentifierade individbaserade dataregister, bland annat omfattande samtliga individer i Folk- och bostadsräkningarna från 1960 till 1990, som SEC beställt hos SCB kommer en makroanalys på nationell nivå att genomföras av utvecklingen av yrkesutövare inom dels utbildningssystemets olika nivåer (klasslärare, gymnasielärare, universitetslärare och andra universitetsanställda)¹², dels kulturella produktionsfält (musiker, journalister, författare, konstnärer, med flera)¹³. Undersökningen tar fasta på Folk- och bostadsräkningarna 1960, 1970 och 1980 för att på så sätt täcka in hela den period som projektet avser att studera. I fokus står numerära förändringar men även andra aspekter såsom gruppernas feminisering, förnyring, förgubbing beaktas.

II.b Fem ämnen i det akademiska fältet och konstutbildningarna. Struktur och förändring

Denna studie utgör en förlängning av undersökningen av studenter vid de fria fakulteterna och konstutbildningarna. Här riktas uppmärksamheten mot lärarna och forskarna inom ämnena. På motsvarande sätt som vi samlar in uppgifter om studenterna kommer databaser över lärare och forskare att byggas upp. Undersökningsperioden är 1960-1982 med fokus på det sista 10-12 åren. Tanken är att fånga lärarkårens sociala och utbildningsmässiga sammansättning för att kunna ställa frågor om dess förändring över tid. Sker en tydlig förnyring eller inte? Vilka utbildningsmeriter har lärarna? Var lyckas kvinnorna göra inbrytningar?

II.c Konstfältet och litteraturens fält åren 1960, 1970 och 1980

Vilka polariteter och värdehierarkier var förhärskande inom konstfältet och litteraturens fält innan den ”demografiska katastrofen”, åren kring studentrevolten och i slutet av vår undersökningsperiod? I denna delundersökning kommer vi att arbeta med tvärsnitt och jämföra strukturen på fälten – genom att kartlägga vilka individer som befolkade områdena och vilka tillgångar (exempelvis härrörande från hemmet, utbildningsväsendet, kulturella fält) dessa individer hade – år 1960, 1970 och 1980 (samma år vi har makrodata från SCB). Verkar, för att återknyta till inledningen, befolknings- och utbildningsexplosionen ha haft några effekter på fälten, i så fall, vilka effekter då? Vad har, kort sagt, förändrats? Vad har varit beständigt?

En stor del av fotarbetet med att kartlägga den föränderliga strukturen på konstfältet är redan gjort. Vi kommer att utnyttja den databas som byggts upp inom det nu pågående VR-finansierade projektet *Konsten att lyckas som konstnär*. I databasen ingår samtliga konstnärer som innehaft centrala positioner i Stockholms konstfält under hela perioden 1945-2007 (för närvarande omfattar databasen drygt 2 000 namn). Av detta material blir även centrala polariteter i Stockholms konstfält synliga under hela sextioårsperioden. Det här föreslagna projektet kommer emellertid endast koncentrera sig på ledande konstnärer de tre tvärsnittsåren 1960, 1970 och 1980. Däremot utökas den geogra-

¹² Utifrån yrkesuppgifter kan flera olika lärarkategorier särskiljas: Universitets- och högskolelärare, Lärare i läroämnena, Klasslärare, Lärare i övningsämnena, Yrkeslärare, Förskollärare, Utbildningskonsulenter m.fl., samt Övrigt pedagogiskt arbete. Dessutom kan samtliga verksamma inom utbildningsområdet, oavsett om de är lärare eller inte, identifieras via näringsgrenskoden, där följande nivåer kan urskiljas: Universitet och högskolor, Läroverk, seminarier o.d., Folk- och försöksskolor, Annan undervisning, Ej specificerbar undervisning.

¹³ På motsvarande sätt som för undervisande yrken kan dels konstnärliga yrken särskiljas i yrkesstatistiken (Bildkonstnärer, Formgivare, Dekoratorer, Författare, Journalister, förlagsredaktörer, Scenkonstnärer, Musiker, Övrigt litterärt och konstnärligt arbete) och hela branscher analyseras via näringsgrenskoden (Skriftställerier och annan litterär verksamhet, Bildande konst och musikkomposition, Film- och biografverksamhet, Teatrar, Musik och sång (ej komposition), Grammofoninspelning, Radio- och TV-utsändning).

fiska täckningen: vår ambition är att även samla information om ledande konstnärer i Göteborgsområdet och Malmö-Lund-regionen för samma tidpunkter.

För litteraturens område avser vi göra en motsvarande kartläggning och bygga upp en databas över samtliga ledande författare åren 1960, 1970 och 1980. Vi kommer att utgå från mycket enkla och handfasta kriterier på ”ledande” författare. Vi avgränsar det litterära fältet enbart till romanförfattare och poeter (dvs. författare som publicerat inom SAB-koderna Hc.01 och Hc.03). Urvalet begränsas vidare till att endast omfatta författare som vid de givna årtalen a) har publicerats minst 5 skönlitterära verk (varav minst två har kommit ut på ett av de etablerade förlagen – Bonniers, Norstedts, Wahlström&Widstrand – eller ett av de mindre, men periodvis betydelsefulla förlag som t.ex. Cavefors förlag eller Författarförlaget), b) har blivit recenserade minst fem gånger i rikstidningarna och minst en gång i BLM, Ord&Bild eller Lyrikvännen eller c) har erhållit minst ett litterärt pris eller ett författarstipendium.

II.d Fallstudier av avantgardistiska och radikala miljöer i tre fält: akademien, konsten och litteraturen

I fokus i detta block står frågor om *vad* som gjordes i olika avantgardistiska och radikala miljöer av akademins, konstens och litteraturens fält, *vilka* som deltog i aktiviteterna, och hur de nya grupperna *definierade* sig i förhållande till de etablerade inom fälten. Vi kommer att spåra upp och använda oss av såväl offentliga som privata arkiv, samt intervjua nyckelpersoner.

Vi har ännu inte låst vilka miljöer i akademins, konstens och litteraturens fält som kommer att närgranskas i fallstudierna. Bland möjliga miljöer att närgranska i anslutning till akademins fält märks radikala tidskriftsredaktioner (t.ex. Häften för kritiska studier och Zenit), kulturgrupperingar (t.ex. Stockholms Studentfilmstudio), utställningar och mer performativa aktioner (t.ex. Konstfacks gärdesfester). Tänkbara miljöer att specialstudera i konstens fält är gallerigrupper (som Galleri Observatorium i Stockholm och Pictura i Lund), tidskriftsredaktioner (t.ex. Paletten) och konstnärskollektiv (som Sapphos döttrar och Pistolteatern¹⁴). I litteraturens fält framstår slutligen redaktionsmiljöer kring tidskrifter som PUSS, Fib/Kulturfront och Ord&Bild särdeles intressanta att lyfta fram. Även centrumbildningar (t.ex. Författarcentrum) och förlag (t.ex. Författarförlaget) är av stort intresse.

Samtliga agenter i dessa begränsade miljöer kommer att kartläggas: vilka ärvda och förvärvade tillgångar satt de på? Hur såg deras vägar till dessa miljöer ut? Vilka frågor stred de för? Vilka kontakter hade de med andra individer och grupperingar inom konstfältet? Vart tog de vägen sedan? För att ta konstens fält som exempel vill vi utforska i vilken utsträckning ovannämnda platser fungerade som plantskolor för blivande konstnärer, skribenter på dagstidningarnas kulturredaktioner och aktörer inom Moderna Museet, Riksställningar, Svenska Filminstitutet och Statens kulturråd.

Delstudie III. Relationerna mellan den radikala studentmiljön och de kulturella fälten – studier av inträdet i och omvandlingen av kulturella fält

IIIa. Utbud och efterfrågan. Utbildning och arbetsmarknad. 1960-1980

Denna studie sätter samman de resultat som de två makroorienterade studierna över dels utbildningssystemet, dels de kulturella fälten lett fram till. Vi söker här svar på frågor om hur utbud (utbildningssystemets produkter, det vill säga studenter med olika examina) är relaterat till efterfrågan (arbetsmarknaden inom universitet och kulturella fält).¹⁵ Genom att följa individer från utbildningssystemet till yrkeslivet kan frågor kring effekterna av den kraftiga expansionen av vissa utbildningsområden för de närliggande arbetsmarknaderna besvaras. Var hamnade exempelvis de

¹⁴ Intressant nog fungerade Pistolteatern som en del av konstfältet. Öyvind Fahlström, Sigvard Olsson och flera där hade huvudentitet som konstnärer och de gjorde ”konstnärligt” präglade performances.

¹⁵ Vi avser att genomföra motsvarande analyser för svenska förhållanden som gjorts av Pierre Bourdieu och hans medarbete för Frankrike under 1960- och 1970-talen. Se Pierre Bourdieu, *La distinction. Critique sociale du jugement*, Minuit, Paris 1979; Pierre Bourdieu, *Homo academicus*, Minuit, Paris 1984; Pierre Bourdieu & Luc Boltanski, « Le titre et le poste : rapports entre le système de production et le système de reproduction », pp. 95-107 i *Actes de la recherche en sciences sociales*, vol. I, no 2, 1975.

individer som gjort specifika och omfattande utbildningsinvesteringar, men som inte rymdes på de kulturella fält de utbildat sig med sikte mot? Vilka var det som tog sig in på de kulturella fälten och på vilket sätt? Vi kommer återigen att framför allt luta oss mot Folk- och bostadsräkningarna för att teckna de övergripande dragen.

IIIb. Studenter, pretendenter och krönta

I denna studie kommer vi att analysera relationerna mellan å ena sidan studenter vid de fria fakulteterna och konstutbildningarna och, å andra sidan, de som vill träda in (pretendenter) och de som faktiskt träder in – och därmed kröns – i de akademiska delfälten för sociologi, historia, litteraturhistoria, konsthistoria och pedagogik samt i konstens och litteraturens fält. Studien bygger till stor del på de prosopografiska databaserna som skapats inom projektets ram. Metoden för att utreda relationer mellan utbildning och fält består av studier av vilka individer som går från utbildningens värld in i de kulturella fälten och omvänt, att utifrån fälten och de som träder in där studera vilka utbildningsmässiga bakgrunder och andra tillgångar de har med sig i bagaget. Studiens syfte är att få fatt på och analysera betydelsen av den typ av resurser och investeringar som inte går att fånga via offentlig statistik. Går det att se att vissa ”sidoaktiviteter” förbereder för inträden i kulturella fält och i så fall vilka aktiviteter? Vilka andra vägar än utbildningsvägen leder till fälten? Vilken betydelse har resurser som kan kopplas till individernas sociala ursprung? Finns det påtagliga skillnader mellan män och kvinnor i dessa avseenden?

IIIc. Platsens betydelse

Slutligen vill vi utröna vad den fysiska platsen betydde för radikaliserings. Vilka kopplingar fanns mellan olika studentgrupper, olika radikala falanger inom olika kulturella fält? Hur rörde sig individerna mellan dessa miljöer? Av speciellt intresse är att undersöka om det går att se skillnader mellan Stockholm, Uppsala och Lund. Kan vi tala om en nationell studentmiljö eller är det frågan om lokala miljöer som skiljer sig åt med hänsyn till vilka som befolkar dem, vilka aktiviteter som bedrivs och framför allt vilka vägar de öppnar upp för. Materialet för denna studie är de fallstudier som presenterats ovan, som här analyseras med ett överordnat och jämförande grepp.

Utbildningsvetenskaplig relevans [...]

Rekryteringsfrågor är ett centralt utbildningssociologiskt problemområde som här kommer att ägnas särskilt intresse och angripas med mer precisa analysverktyg än brukligt. Ett annat klassiskt utbildningsvetenskapligt problem är utbildningens betydelse för samhälllig förändring. Här hoppas vi genom undersökningar av ett extraordinärt turbulent skede i ”renare form” kunna urskilja mekanismer som är verksamma även under lugnare perioder. Vidare kan projektet bidra till att korrigera den felsyn som är vanlig inte bara inom den bredare utbildningsdebatten utan även inom utbildningsvetenskapen: att i fråga om utbildningens effekter överskatta verkan av lärarnas och utbildningsanordnarnas intentioner, studieplaner och annat och att undervärdera verkan av studiemiljön i övrigt, dess praktiker och det sociala kapital som där ackumuleras. [---]

Forskningsmiljö [...]

Projektet förläggs till Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (SEC), Institutionen för utbildning, kultur och medier (EDU), Uppsala universitet, där många nyss avslutade och pågående forskningsprojekt berör angränsande områden. Exempelvis används prosopografiska metoder i *Transnationella strategier inom den högre utbildningen. Sveriges förhållande till Frankrike och USA, 1919-2009* (finansierat av VR); *Konsten att hyckas som konstnär. Socialt ursprung, kön, utbildning och karriär 1945-2007* (VR); *Formering för offentlighet. En kollektivbiografi över Stockholmskvinnor 1880-1920* (RJ) samt *Literary Generations and Social Authority. A Study of American Prose-Fiction Debut Writers, 1940-2000* (RJ). Studier av utbildningsfält har genomförts i *Kampen om studenterna. Det svenska högskolefältet och lärosätenas rekryteringsstrategier 1993-2003* (VR) och *Gymnasieskolan som konkurrensfält* (VR). För mer information om SEC och om de nämnda projekten se www.skeptron.uu.se/broady/sec/. [---]